

kellene ezt a könyvet átlapozniok és alaposan megismerniök. Mindenekelőtt az iskola embereinek: a tanítóknak és tanároknak. Azután a nép vezetőinek: a lelkészeknek, jegyzőknek, közigazgatási vezetőknek, ipari és gazdasági munkaszervezetek vezetőinek, a művelt társadalom minden tagjának.

Meg vagyok győződve, hogy a közoktatásügy alaposabb megismerése nemcsak gyakorlati haszonnal jár annyiban, hogy képossé tesz a pályaválasztásban való közreműködésre, hanem letöri a különféle iskolatípusok között emelkedő elfogultsági falakat, megértőbbekké teszi az embereket és közelebb hozza őket egymáshoz.

Quint József.

Barankay Lajos dr.: A nemzeti közszellem pedagógiája. A nemzet-etikai nevelés megszervezése a világháború és forradalmak tanulságai alapján. A Magyar Tudományos Akadémia által a Halmos-díjjal jutalmazott pályamunka. Bp. (1927.) A Szent István-Társulat bizománya. (N. S. r., 296 l.) — Ára 10 pengő.

Az Akadémia nemes kötelességet teljesített, midőn alkalmat nyújtott ennek a könyvnek a megírására és megjelenésére. Valóban nagy szükség volt arra, hogy a címben jelzett problémát a tudomány lelkiismeretességével és eszközeivel megvilágítsuk. Követelőleg áll elénk a kérdés: minő tanulságok vonhatók le a világháború és forradalmak eseményeiből? Barankay a levonható tanulság gyanánt *a nemzeti közösségnek etikaibb felfogását* teszi fejtegetéseinek tengelyévé. Ennek folyománya az a további tétel, hogy a közszellem pedagógiájában a politikumnak is a nemzet-etikum szolgálatában kell állania.

Elméleti fejtegetéseiben a dualizmus elvéből indul ki. Ugyanis a kettős analízist teszi rendszerének alapjává. Érdekes megemlíteni, hogy gondolkozóink sorából, hasonló hangsúlyozottsággal, Greguss is a kettős polaritás elvéből indul ki második, posthumus rendszerében.

Miután áttekinti a különböző pedagógiai rendszereket, ő maga abban állapodik meg, hogy a földi élet realitásaiból kell kiindulnunk minden fogyasztása és korlátozottsága ellenére is, de mint távoli célnak, az örök életnek kell szemünk előtt lebegnie. Mindkettőhöz tartozó fogalomcsoportban vannak állandó és változó jegyek, csak hogy az elsőkben több a változó, a másodikban az állandó. A földi életre vonatkozó fogalomcsoport állandó ismertető jegye a relatív korszerűség, míg a másodikban a közös jegyek reprezentánsa az abszolút eszményiség. Ekként a dualisztikus alapon nyugvó nevelési rendszernek Barankaynál a relatív korszerűség és az abszolút eszményiség lesznek fundamentális pillérei és a könyv anyagát is szerzőnk e két fogalom körül csoportosítja.

A korszerűség egyik lényeges föltételéül az egyetemességet állítja oda, aminek legértékesebb vonása: vágy a tökéletesedés után. A korszerű elemek másik csoportja nemzeti jellegű, mely sokkal erősebb kohéziója révén maga alá rendeli a nemzetközi elemeket is. Vele szemben az abszolút korszerűség csak elméletileg elgondolható valami. A nevelés korszerűségébe mind tudato-

san, mind tudattalanul az elődök hagyományai is belekapcsolódnak. De nagyon fontosak a relatív korszerűség amaz elemei is, melyeket a viszonylagos jelen szolgáltató számára. Így a korszerűség a multban bírja rugóit, de a jelenben és a jelenből él.

Ugyancsak a multból sarjadnak, de a viszonylagos jelenben érvényesülnek a korszerűség forrásai közül, szerzőnk műszavával élve, a szellemi, állami, társadalmi és a gazdasági élet „rendjei”. Ami az elsőt illeti, a nevelés a közvetítő láncszem a mult és a jelen szellemi életrendje között. Ennek megfelelőleg a nevelést a korszerűség és a lélektudomány szempontjából úgy határozza meg, hogy az a meglevő hajlamok kifejtése abból a célból, hogy azok minél tökéletesebb megjelenési formát nyerjenek az utódok sorain keresztül. Az állami élet rendjén keresztül a nemzet politikájának a jellege hat a nevelésre. A társadalmi tényezők a nemzet szellemi stabilitásával szemben a mozgékony és fejlődés elvét képviselik, mégis azzal a hozzáadással, hogy azért a társadalom életrendjének is a homogenitás a legjellemzőbb vonása a nemzeti közszellem vázolt pedagógiájában. Ilyen módon az állandó alakulásban levő társadalomnak hű tükrö a nevelés. A gazdasági szempontokat illetően a nevelésre és a kultúrára legkedvezőbbnek a középfokú jólétet és az anyagi javaknak egyenletes megoszlását tartja.

A korszerűség a mindenkori tényeket bocsátja a nevelés szolgálatába. A pusztá tényyszerűség azonban magában leszállítaná a nevelés színvonalát. A nevelésnek ugyanis az a feladata, hogy az embert természeti lényének ontológiai állapotából az erkölcsi lény magaslatára emelje. A tényeknek tehát eszmékké kell finomodniok; nemes érzelmeket fakasztaniok és a kedélyt kell gazdagítaniok. Ez pedig csak úgy történhetik meg, ha tervszerűen függő viszonyba állítjuk olyan magasabbrendű értékekkel, melyek függetlenek a tér és az idő változataitól. Emez értékek gyűjtőfogalmává teszi Barankay az eszménységet. Ez a felfogás az elérhető fejlődés legnagyobb eredménye.

A tények és eszmények viszonyának megítélésében szerzőnk a fejlődésnek három fokát állapítja meg. Az első fejlődésen az emberi felfogás megállapodik a pusztá tények mellett. A második a pragmatikus felfogás, a harmadik a szellemtörténeti. A pedagógiában az utóbbinak elfogadásával az abszolút eszménység álláspontjára kell helyezkednünk, amidőn a tényeknek csak akkora szerepet juttathatunk, amennyit az eszménység vezető szerepe megengedhet és — hozzátéhetjük — amennyit az emberi élet adottságai megbírní képesek.

Miután a korszerűség tényezőit részletesebben is letárgyalja és megadja a fogalmi alapvetést az abszolút eszménység elméletéhez is, részletesebben megismerttet bennünket az abszolút eszménységnek egyfelől a tartalmi körével, másfelől annak természetével, a benne egységbe foglalt értékek minőségi jegyeivel. Történelmi szemle után arra a megállapodásra jut, hogy az abszolút eszménységben a jó, igaz és szép értékei egyesülnek harmónikus egésszé s ezekkel szemben a nevelésnek nem lehet más célja, mint emez abszolút értékeknek a következő nemzedékek által való realizáltatása.

Az abszolút eszménység karakterisztikonját az állandóságban, változatlanságban, a tiszta altruizmusban, az objektív jellegben, az etikai egyenlőség-értényesülésében, az egyetemes jellegben és örökkévalóságban látja. Végső eredménye pedig az, hogy az egyetemes eszménység önértékek komplexuma. Mint mondja, önérték nélkül nincs határozott irány, mely felé emberi törekvéseink igazodjanak. Viszont azt is elismeri, hogy az eszménység velünk szemben csak a pösztulátum igényével léphet fel. Emberi erő önértékeket létre nem hozhat. Emberi alkotásaink csak az egyes esetek jelentőségével bírnak s értékük abban van, hogy rajtuk keresztül pillanthatunk be az abszolút eszménység egyetemességébe. Szerzőnk ismeretelméleti felfogását milyen bevilágítja az a megállapítása is, hogy „az abszolút eszménység olyan posztulátum, amelynek érvényét a priorinak vesszük, még mielőtt a gondolat vagy akarat csírája életre kelne bennünk“ (58. l.). Ide vág alább az a megjegyzése is, hogy az abszolút eszménység magaslatáig „az értelem egyedül nem képes bennünket elvezetni, itt az észnek meg kell hódolnia intuíciónk és hitünk előtt“ (66. l.).

Eddig terjed a könyvnek, hogy úgy mondjam, elméleti része. A továbbiakban a már idáig elért eredményeket igyekszik alkalmazni. Utolsó fejezetének tényleg ezt a címet is adja: A nemzeti közszellem pedagógiájának gyakorlati megszervezése. Ezt megelőzi a háború és forradalmak pedagógiai hatásának kritikája.

Ez alkalmazások során sűrűn akadunk olyan gondolatokra, amelyeknek megszívlelése nagyon sürgős feladatunk volna. Ilyenek mindenekelőtt azok, amelyekre a Paedagogiai Társaságban én is felhívtam a figyelmet, hogy az értelmi képzés és érzelmi nevelés szempontjai arányosan érvényesüljenek. Barankay-nak van bátorsága megmondani, hogy az értelmi nevelést sok oly hatásköri területről, melyeken eddig érvényesülését megokoltunk láttuk, vissza kell szorítani. Viszont a vezető szerepet át kell adni bizonyos érzelmi és akarat momentumoknak. Máshelyt ismét azt mondja, az érzelmi s általában az erkölcsi diszpozíciónak legalább olyan fokú jelenlétére van szükség, aminő fokban nélkülözhetetlen az értelem. A nevelés terén jogaihoz kívánja juttatni a vallásos és esztétikai érzelmeket és a nemzeti érzést. Az öröm különös nemével olvastam idevonatkozó fejtegetéseit, mikor arra gondoltam, hogy már a Wlassics-féle tantervrevízió idején magam is külön brosrásban hangoztattam ezeket. Értékes nevelési elv, mely a gyakorlatban sokszor elsikkad, hogy az értelmi anyagnak állandó vonatkozásban kell állania a nevelési szempontokkal. Erősen kiemeli az állampolgári nevelés érdekeit azzal a mélyebb felfogással, mely az érzések kénytelenségére és visszaszoríthatatlan erejére fekteti a súlyt. Ezek során kiemeli, hogy még a jogosult nemzetközi és általános emberi érdekeknek is a nemzeti eszme körében kell érvényesülniök, nemcsak ez utóbbinak érdekéből, hanem azért is, mert másként nem is lehetséges. Epp ilyen tisztult a vallásos nevelésről is a felfogása. Kirekesztendőnek tart abból minden olyan tényezőt, mely a felekezeti ellentétet emeli ki. Ezekről azt tartja,

hogy nem is tartoznak a vallás lényegéhez. Helyes kívánsága az is, hogy a vallásoktatás veszítse el tantárgy jellegét.

Az akarat nevelésénél helyesen mutat rá az érzelmek jelentőségére. Pedig itt kiindulásakor ingadozni látszik, midőn hivatkozik arra a pszichológiai felfogásra, hogy az akarat a maga legközelebbi adottságában másra vissza nem vezethető sajátos lelki élmény. Ez a voluntarizmus álláspontja, de véglegesnek egyáltalában nem tekinthető. Ezzel szemben a valóság inkább az, hogy az akarat jelenségnek közvetlen kiváltói érzelmi aktusok és az érzelmi nevelésre már csak ezért is kiváló gondot kell fordítanunk.

A gyakorlati megvalósítás körül is nagy számmal vannak jó gondolatai. Ezek közül legyen szabad itt főleg egyre rámutatnunk, még pedig arra, hogy a tornát s általában a testi nevelést az iskolaorvosokra bizzuk. Ez rendkívül gyümölcsöző gondolat, természetesen azzal a hozzáadással, hogy ezek az orvos-tanárok végezzék el a szükséges szaktanfolyamot és tegyenek pedagógiai vizsgálatot. Ha ez a terv megvalósulhatna, ennek szociális szempontból is megvolna az a nagy hatása, hogy a mintegy 590 középfokú intézet (középsiskola 154, polgári 340, képző 51, kereskedelmi 46) ugyanannyi vagy még több orvos elhelyezkedésére nyújtana alkalmat. Ezenfölül megszervezné ez az intézkedés az iskolai egészségügyet. Ez utóbbinak programjából elég, ha a fogápolás nagy feladatára rámutatok. Messzebbmenő hatása lehetne a pedagógiai elméletben és gyakorlatban a fiziológiai, biológiai s hasonló más szempontoknak fokozottabb és szakszerű érvényesülése.

Ezek után a nagyérdemű szerző talán nem vesz rossz néven, többek elhallgatása mellett, egypár olyan megjegyzést, mely az övétől eltérő felfogás eredménye. A korszerűség fogalmát annyira kitágítja, hogy abba a múlt hagyományait is kénytelen beleerőszakolni. Nem helyesebb lett volna ennek a paradoxonnak az elkerülése végett a nevelés egyetemes és változó elemeiről szólni?

Barankay nagyon helyesen emeli ki a nemzeti regenerálás eszközei közül annak a szükségét, hogy a földműves lakosságból szervezzük meg a műveltebb osztály felfrissülését. Azzal azonban már nem érthetünk egyet, hogy ez a múltban egyáltalán nem történt volna meg (136. l.). Tudomásunk szerint a szerzetes iskolák ezt mindenkor megcselekedték. Ezt mutatja az a körülmény, hogy a katolikus alsó- és főpaságban mindenkor nagy számmal voltak emez alsóbb körből származó kiválóságok. De azt meg közvetlen tapasztalásból tudom, hogy a protestáns intelligenciának csaknem a zömét éppen ezek alkoták. Talán ez is volt egyik oka annak, hogy a protestáns számarányon felül kerültek vezető állásba szereplő protestáns férfiak. Ugyanezt az észrevételt tehetem arra a nagyon praktikus indítványra is, hogy az ifjúságnak nevelési szempontokból autonóm hatáskört kell kijelölni. Ehhez sem kell például Angliába mennünk, mint a szerző ajánlja, mert ilyenekkel protestáns iskoláink multja is nagy számmal szolgálhat.

Még az intuíciónak és az érzelmeknek a szerepére kell megjegyzést tennem. Ezeknek szerzőnk, jobbjára így egymás mellé állítva, ismeretelméleti sze-

repet tulajdonít, főleg egyetemes érvényű jelenségek, különösen pedig az abszolút értékek felismerése körül. Magam részéről élesen disztingválnék intuiciós és érzések között. Az érzéseknek nincs ismeretszerző szerepük. Ezek az összes tudatjelenségek kísérő elemei, a tudat reakciója mintegy önmagára. Annyira szubjektív jellegűek tehát, hogy a megismerés szempontjaiból az objektív világ felé nem szolgálhatnak nekünk irányítással.

Az intuiciós helyét és szerepét ellenben a Leibniz-féle *clara et distincta cognitio*-val szemben a homályos képzetek körében kell keresnünk. Az intuiciós lényegét az értelmi műveletek tudatalatti lefolyása adja meg. Voltaképen minden hipotézis intuitív következtetés eredménye. Redukció segítségével utóbbi következtetések előzményei részben vagy egészben felszínre hozhatók, s ilyenkor a hipotézis principiummá vagy tantétellé lesz, de igen sok esetben ez utólagosan sem sikerülhet. Ez a felfogás nem találhat ellentmondásra azoknak körében, kik ismerik a tudattalan jelenségek nagy jelentőségét és kiterjedését a lelki aktusok sorában. Gondoljunk csak arra, mikor megoldhatatlannak látszó életkérdéssel térünk nyugalomra s másnapra kész megoldással ébredünk álmunkból. Felfogásom szerint az intuiciós és, népiesen szólva, „a megérzések” kérdéséből nem szabad misztikumot csinálnunk, hanem a tudat felszíne alatt bonyolódó és kapcsolódó értelmi jelenségek körében kell az idevonatkozó feltételeket keresnünk. E mellett szól az is, hogy a lángelmék és a művészetek világában van legnagyobb szerepe és itt érvényesül a tudattalanság is a leg-erősebben. Az azonban feltehető, hogy az intuitív munka hangulati velejárói erősebbek, mint a tudatos értelmi jelenségeké.

A könyv nagy nyeresége pedagógiai irodalmunknak. Csak legyen szabad azt figyelmébe ajánlanunk alkalmmal minden szerzőnek, hogy rövidre fogott előadásra törekedjenek, mert a nehéz könyvkiadási és vásárlási viszonyok ezt kívánják, de meg a tudományos munka egyébként is gazdaságosabb, ha eredményei rövidebb szövegekben található meg. Ismétlésekkel ugyanis szerzőnk-nél is nem egyszer találkozunk.

Mitrovics Gyula.

Dr. Olay Ferenc: A magyar kultúra válságos évei 1918—1927. Budapest, 1927.
Kiadja a Magyar Nemzeti Szövetség. (VIII + 338 l.)

Ennek a nagy gonddal és sok munkával megírt könyvnek a címe némileg: megtevészi az olvasót, amennyiben csak az elszakított területek magyar kultúrájának válságos esztendeit ismerteti. Főcélja, hogy megvizsgálja a kisebbségek védelmét célzó elvi intézkedéseknek a mindennapi életben való megnyilvánulását. Vajjon tényleg megfeleltek-e ezek a rendelkezések a hozzájuk fűzött várakozásoknak és védelmet nyújtanak-e annak a lakosságnak, amelyet a trianoni békeszerződés idegen uralom alá juttatott?

A feleletet az előttünk levő munka a tényeknek és a rideg számoknak leplezetlen felsorakoztatásával adja meg. Történelmi távlatból megrajzolja a trianoni békefeltételek kialakulásának előzményeit, a Wilson-féle 14 pont számalmas pályafutását a minden nemzet számára való igazság követelésétől az ezeréves magyarság minden jogot lábball tipró feldarabolásáig, miközben